

ОБРАЗ МАТЕРІ В РОМАНІ ІВАНА МАСЛОВА «МАТЕРИНСЬКИЙ ВОГОНЬ»

У статті зосереджена увага на тому, що образ жінки наявний у структурі творів Івана Маслова, та зазначено, що автор різнобічно прославляє святість материнства через портретну характеристику.

Ключові слова: образ, портрет, мати, жінка, любов.

В статье сосредоточено внимание на том, что образ женщины имеется в структуре произведений Ивана Маслова и отмечено, что автор разносторонне прославляет святость материнства через портретную характеристику.

Ключевые слова: образ, портрет, имеет, женщина, любовь.

The article focuses attention on that fact that the image of a woman is present in the structure of Ivan Maslov's works. It is especially stressed that the author glorifies comprehensively the holiness of maternity through the character description.

Key words: image, portrait, mother, woman, love.

Найбільш реальна і людська материнська любов, одна, цілком духовна, не приховує в собі зацікавленості і почуттєвості. Материнська любов – це любов без бажань, любов лише однієї матері, яка з самого початку переживає це щастя. Однак образ матері, завдяки романтичній піднесеності, виходить за вузьконаціональні межі і набуває загальнолюдського значення. Це образ романтично узагальнений і одночасно суб'єктивний, оскільки в його основі знаходиться авторський ідеал громадянського рівня.

Образ жінки наявний в ідейно-художній структурі творів Івана Маслова. Автор прославляє святість материнства і через портретну характеристику. Романтично опоетизований образ матері набуває у творах митця не лише реалістично повноцінного змісту, а й глибокого соціально-філософського значення. Наявність подібного збігу може бути і випадковою, але не випадкова трансформація авторської позиції, яка простежується на прикладі творів письменника.

Твори письменника Івана Маслова високо поціновані як в Україні, так і в близькому та далекому зарубіжжі. Про художні твори Івана Маслова позитивно згадували та писали – В. Лихоносів, В. Распутін, В. Астаф'єв, Є. Сидоров, В. Молчанов, Ю. Шовкопляс, В. Добровольський, В. Дрозд, М. Ільницький, М. Шаповал, В. Брюгген, К. Гордієнко, М. Омельченко, А. Гуторов, Г. Гельфанд-Бейн, А. Ярещенко, М. Гетьманець, Л. Крутикова-Абрамова та ін.

Незважаючи на те, що творчість Івана Маслова досліджували досить відомі літературознавці та критики у ній ще залишилося багато не дослід-

жених моментів. Серед таких варто назвати і образ матері в художніх творах письменника.

Образ матері у творах Івана Маслова виступає як втілення високої суспільної свідомості, що стала нормою загальнонародної моралі: «І образ матері здавався йому праведним..., а святе материнське життя – майбутнім людським світом» [5, с. 104].

Роман Івана Маслова «Материнський вогонь» більшою мірою заволодів увагою критиків. У художньому ракурсі цей твір – великий крок уперед. У творі критики побачили деякі недоліки, але за своїм емоційним накалом «Материнський вогонь» – найсильніший твір автора. З цього приводу читаємо в газеті «Літературна Україна»: «Це вже – робота письменника без поблажливих епітетів. Письменник – початкуючий, молодий. Деякі сторінки перечитую знову і знову, милуючись точним, емоційним словом, картинами села, чутливим до порухів людської душі талантом» [3, с. 4].

Рушійною характеристикою стилю тут виступає потік свідомості, зрозуміло не в ірраціонально-беззв'язному його русі, а в значенні домінантного прийому, від якого залежить і колорит, і морально психологічний зміст розповіді.

В. Романовський так характеризує епоху, що зображена на сторінках твору Івана Маслова «Материнський вогонь»: «Відколи відгрімилі залпи Великої Вітчизняної, а пам'ять, неспокійна, тривожна, знов і знов повертає до тих 1418 днів і ночей, болить кожному із нас... Особливо тяжкої долі зазнали ті, хто в силу обставин гинув на рідній землі, тимчасово окупованій німецько-фашистськими загарбниками. Не ставали на коліна, не втрачали людської гідності в нерівнім щоденним герці з голодом і холодом, горем і кривдою –

вірили в новий прийдешній день довгоочікуваної перемоги. Через неймовірні труднощі судилося пройти жінці-солдатці, жінці-матері, щоб зберегти своїх малих дітей, свою зболену вірність, чисту і велику любов» [7, с. 8].

А ось що читаємо у В. Логвина: «Уже йшов другий рік після війни, а в Озерках все ще не народилося жодної дитини. Над землею літав страх війни, горе було настільки великим, що кожен стримував себе, змінюючи з гіркотою в душі бажані рядки, намагаючись як можна скоріше зробити життя щасливішим» [4, с. 12]. З жорстокою правдивістю малюючи убогий побут села на Білгородщині, Іван Маслов у «Материнському вогні» упевнено простежує кожний поворот сумної долі героїні – однієї з тисячі солдатських дів.

Критик продовжує: «... роман І. Маслова виділяється своїм відкритим ліризмом, глибоким проникненням у духовний світ людей, що пронесли через усі негаразди вірність своєму боргу перед рідною землею, перед сьогоднішніми й майбутніми нащадками. Саму війну автор змальовує кількома штрихами, здатними відтворити тільки тло минулих битв» [4, с. 12].

А. Гуторов продовжує коментувати твір Івана Маслова «Материнський вогонь»: «Що відчуває жінка, яка залишилась із трьома дітьми без чоловіка в повоєнному селі, як бореться вона за своє життя, за гірке благополуччя сім'ї, як терпить незаслужені образи і звинувачення і які радощі може мати у своєму становищі – ось сектор авторської уваги, ось об'єкт і одночасно суб'єкт його оповіді» [1, с. 150].

У процесі такого усвідомлення і відтворення життя виробляється і дещо інша, порівняно з попереднім твором, система художніх цінностей. Рудименти спрощеної соціологічної оцінки того, що відбувається, не говорячи вже про публіцистичність стилю і пафосу, при цьому «не спрацьовують». Дещо незвично виглядає «стаханівка», яка молить Бога повернути їй чоловіка, пожаліти дітей. Не в силах перенести незаслуженого огорвору, вона тремтячими пальцями підпалює стріху свого свекра, або, наприклад, озираючись вилушує на незібраному колгоспному полі жорсткі зернинки, щоб нагодувати голодних дітей [1, с. 150].

В. Романовський розділяє ту ж саму думку: «Складний шлях головної героїні твору – солдатки Поліни. Чорні хмари 1941-го затьмарили її дзвінке щастя, народжене укупі з чоловіком Степаном, кращим колгоспним теслею. Страдницькі випробування випадають на її долю опісля того, як Степан іде боронити рідну землю від загарбників. У чорні дні окупації, у тяжкі хвилини двоюбою з численними бідами-нещастями несподіваною підтримкою, отим третім плечем, стають прощальні слова чоловіка: «Дітей, Полю, бережи...». І здавалось би, звідки беруться у неї оті сили, що знов і знов допомагають зробити неможливе – перемогти розпач, перемогти підступне збайдужіння до всього і, нарешті, перемогти себе... Відповідаль-

ність за дітей, за їхнє майбутнє, щасливіше, мирне, долала і голодну кволість, і численні перешкоди, заставляла бути борцем» [9, с. 12].

У В. Логвина теж знаходимо подібне трактування подій, що відбуваються в романі «Материнський вогонь»: «... У центрі оповіді – доля тридцятилітньої колгоспниці Поліни, що залишалася з трьома дітьми на руках без чоловіка, але вірила кожною кровинкою свого гарячого серця, що її Степан обов'язково повернеться до рідної оселі, що він не міг загинути, не міг залишити її, кохану дружину, і дітей, не міг покинути своєї справи, що прославила його серед односельців, професії теслі – золоті руки» [4, с. 7].

І з цього ж приводу знаходимо схожу думку і у критиків газети «Літературна Україна»: «Є образ мужньої жінки, невтомної трудівниці Поліни, характер, можливо, і не зовсім новий для багатонаціональної радянської літератури, але показаний по-новому і виписаний таки із значною художньою силою. Є глибина в художньому дослідженні цього образу та й деяких інших образів твору. Поліна лишається в пам'яті читача живою, повнокривною людиною, а не черговим літературним манекеном. Є, нарешті, справді складна і справді нелегка повоєнна пора, коли не вистачало найнеобхіднішого, коли людина була змушена витратити безліч зусиль, щоб прожити і підтримати своїх рідних» [3, с. 4].

В. Логвин подає психологічний аналіз почуття вірності, що є основою життя героїні твору Івана Маслова «Материнський вогонь»: «Вірність Поліни закоханому заповнює всі її думки. Ніжно торкається до візерунку різьблення, який чудом зберігся на віконній рамі, і згадує турботливі, теплі ручки Степана... Кряжисті борозди чорнозему, яблуневий цвіт, що стелиться білим килимом по саду, високий валок свіжоскошеної лугової трави – все, куди оком не кинь, – нагадує про Степана. Ні, не могу бути, щоб як написано «без вісти пропав». І летять у всі кінці, як швидкі голуби, кров'ю виведені на газетних папірцях слова прохання: Може, що-небудь знаєте, може, чули, відгукніться» [4, с. 7].

Вірність Поліни, на думку О. Гуторова, додає їй оригінальності та емоційного багатства порівняно з її сільськими подругами: «І якщо Поліна серед своїх сільських подруг настільки оригінальна, настільки емоційно багата і навіть настільки нервово збудлива, то потрібно було б ввести у твір іншу жінку, яка більш відповідала б нашим уявленням про сільську трудівницю» [1, с. 152]. Цю роль могла б взяти на себе Марія – сусідка Поліни. Але вона теж з одного кола людей, близьких автору, почуттям та думкам яких він довіряє з дивною послідовністю та беззастережністю. Можливо, тут простежуємо автобіографічну основу матеріалу, можливо, літературний досвід на той час не міг ще підштовхнути до іншого рішення: «Подієвий момент окремого епізоду відіграє в книзі дуже важливу роль, навіть якщо він служить

тільки приводом для більш значимих за змістом ліричних відступів або переживань» [1, с. 152].

Проте, газета «Літературна Україна» іншої думки з приводу потрактування образу Поліни: «Образ Поліни таки монументальний, і водночас немає в ньому холоду і застигlosti монумента, а є повнокровність, трепетність живої людини» [3, с. 5].

Літературознавець Г. Гельфандбейн підтримує цю думку: «... З великою повагою змальовано в творі образ головної героїні. І в роки будівництва колгоспу, і в страшний період фашистської навали залишалась вона вірною своєму високому покликанню – трудівниці, матері, радянської патріотки...» [2, с. 5].

На цьому наголошує і В. Романовський: «Небагатослівно та з якоюсь потаємною бережливістю і синівською теплотою, якщо не сказати більше – любов'ю, виписує автор образ Поліни. Вона – звичайна жінка. Чутлива, любляча мати своїх трьох дітей. Солдатка, що жде не дочекається з фронту свого чоловіка-солдата. Вродлива. Та ця ж краса не до часу накликає злий поговор сільських пліткарів про начебто Полініну легковажність-невірність. Здогадуючись і передчуваючи Степанову загибель на фронті, а потому й пересвідчившись у цьому, не пускається берега, сподіваючись на чудо, жде-вірить, у повернення чоловіка, не піддається щемливому сердечному почуттю до Степанового товариша, Бориса, гасить-витравлює його із своїх думок. І якщо по-жіночому безвільно постає в сцені розділу-грабунку, який вчинили куркулісти Степанові батьки і тим самим прирекли на голодне животіння невістку і своїх онуків, то ж на роботі в колгоспному гурті її не впізнати: бідова, енергійна, передова. Так, саме робота серед трудолюбивих, щедрих на добро і підтримку людей пригашає нестерпний удовиний біль. Поліна по-хорошому заздрить сусідці Марії, котра чекає дитину. Опоектизує, підносить це високе благодне почуття материнства» [8, с. 12].

Цієї ж думки про образ Поліни і М. Омельченко: «... Витримала й смертельний сум за чоловіком, безумно вірячи в його повернення, залишилась стійкою перед принадами, перед якими не всі жінки вистояли, пережила гордість і виростила дітей, перенесла наклепи родичів чоловіка, чомусь вважаючи, що в загибелі їхнього сина винна вона, і, те, коли її з дітьми виганяють з хати, відбирають у її сиріт частину скарбу, землі та багато, багато

іншого... Суворо, ... стримано та сухувато на загальному фоні письма змальовано епізоди, коли вона раптом не витримує, хоче піти з життя, і рятує її син, малий Андрійко, психологічно точно передаються її почуття, її хвилинна слабкість під час залицянь до неї бригадира Бориса Городка. І скрізь, в будь-якій ситуації немовби звучить рефреном невмируща надія на те, що її коханий, її чоловік Степан, батько її дітей – живий. Ця безумна віра допомагає їй вистояти та вижити. І ще, звичайно ж люди, що оточують Поліну, та невідступна думка про дітей: «Тільки б дітей виростити!» [6, с. 3].

У газеті «Літературна Україна» знаходимо підсумок аналізу твору: «Не все можна і треба повторювати, але щоденний подвиг матерів на повноєнному полі викликає... повагу не меншу, аніж героїзм батьків на полях війни. Не вистачить орденів, щоб його належно пошанувати. Бо це героїзм покоління. Тільки вдячною пам'яттю своєю можемо ми пошанувати цей подвиг. ... без перебільшення, роман І. Маслова «Материнський вогонь» є величальним гімном на честь матерів наших» [3, с. 4].

Розділяє цю думку і В. Романовський: «Ця книга про справжню – зовсім не парадну – любов до Батьківщини, чисту, безкорисливу. Цей роман є ніби продовженням великої розмови про людину, її місце в житті» [8, с. 12]. І далі знов знаходимо роздуми з цього ж приводу: «Біль совісті – це вірна ознака морального здоров'я людини. І якщо пильно вглядіться у головних героїнь книги Івана Маслова, то не можна не помітити гарячих жарин цього болю. Вони і в позиції героїв, і в авторському ставленні до них» [8, с. 12].

Отже, у романі Івана Маслова «Материнський вогонь» художнє і філософське осмислення любові в багатьох випадках зумовлене жанровою специфікою. По-перше, увага митця зосереджена на екстремальних ситуаціях, в яких беруть участь головні персонажі, що мають, як правило, автобіографічні риси. По-друге, образ головної героїні, як і сюжет роману, – це художня обробка життєвих фактів, пережитих автором. По-третє, під час воєнних подій, почуття любові переживаються особливо гостро і болісно. Іван Маслов переконливо доводить, що людина в найтяжчі моменти свого життя згадує свою матір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуторов А. Ступени роста / А. Гуторов // Радуга. – 1989. – № 10. – С. 150–152.
2. Гельфандбейн Г. Енергія людяності / Г. Гельфандбейн // Соціалістична Харківщина. – 1985. – 25 січня. – С. 5.
3. Дрозд В. Вогонь життя / В. Дрозд // Літературна Україна. – 1978. – 30 вересня. – С. 4–5.
4. Маслов І. С. Избранное : в 2 т. / І. С. Маслов. – Харьков : Фолио, 1997. – Т. 1. – С. 104.
5. Логвин В. Ода верности / В. Логвин // Красное знамя. – 1980. – 8 июля. – С. 4–12.
6. Омельченко М. Рецензія № 141, 1987 на рукопис повестей Івана Маслова «Вечные весны» / М. Омельченко. – Харьков, 1987. – С. 3.
7. Романовський В. Припав душой к полям и рекам / В. Романовський // Событие. – 1998. – С. 8.
8. Романовський В. Тепло рідної землі / В. Романовський // Ленінська зміна. – 1984. – 7 червня. – С. 12.
9. Романовський В. Утверджуючи мужню доброту / В. Романовський // Ленінська зміна. – 1980. – 23 червня. – С. 12.

© Шарова Т. М., 2011

Стаття надійшла до редколегії 27.05.11